

Лекція 2

Психологічна характеристика освітнього процесу у закладі вищої освіти

План

1. Зв'язок навчання і виховання.
2. Психологічні особливості навчання студентів.
3. Вимоги до фахівця з вищою освітою і особливості розвитку особистості студента.

1. Зв'язок навчання і виховання.

У вузькому педагогічному значенні виховання – процес, спрямований на розв'язання конкретних виховних завдань щодо формування, розвитку і професійної підготовки особистості.

Процес навчання передусім сприяє формуванню наукового світогляду студентів на основі засвоєння системи наукових знань про природу, суспільство і людину, вихованню відповідного ставлення до життя і до самих себе.

Процес виховання охоплює різні завдання, розгортається різними напрямками. Ефективність педагогічного процесу залежить від того, наскільки виховання здатне передбачити необхідність розв'язання конкретних виховних завдань, цілісність підходу до виховання, інтеграція та диференціація спільної діяльності викладачів і студентів.

Призначенням виховання є забезпечення взаємодії між поколіннями, сприяння становленню індивідуума, що передбачає адаптацію підростаючих поколінь до життя в певних соціально-економічних реаліях.

Перед викладачами завжди стоїть подвійний об'єкт: особистість і суспільство. Змінюючи особистість, змінюємо суспільство; зміна суспільства впливає на формування особистості кожної людини.

Ідеалом виховання в нашому суспільстві є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національне свідомою людиною, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Сутність педагогічного процесу полягає в єдності навчання, виховання і розвитку. Саме цим обумовлюються його функції:

- навчальна,
- виховна,

- розвивальна

Роль особистості викладача в освітянському процесі значна. Це не тільки передача необхідної наукової інформації, а також процес взаємодії викладача і студентів.

На практиці, студенти з цікавістю вивчають дисципліну, яку викладає викладач, до якого ставляться з повагою. Тому поведінка викладача, образ життя і його відношення до своєї роботи впливають на студентів.

Результативність виховного процесу залежить від певних педагогічних умов, серед яких особливо значущим є співвідношення позиції особистості і системи педагогічних впливів.

Основні напрями виховання реалізуються у навчальних закладах у процесі навчання та позааудиторної діяльності студента.

Позааудиторна виховна робота у вищому навчальному закладі проводиться на основі студентського самоврядування, активності і самостійності студентів за умови керівної ролі студентського активу і педагогічної допомоги викладачів. Позааудиторна робота стимулює формування особистості студентів.

Реалізація виховної роботи у студентських групах здійснюється через кураторів. Це управлінська ланка, яка взаємодіє з іншими у системі позааудиторної виховної роботи і забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи. Результатом діяльності куратора є набуття молодою людиною соціального досвіду поведінки, формування національної самосвідомості, ціннісних орієнтацій і розвиток індивідуальних якостей особистості.

Викладач, готуючись до уроку, повинен чітко визначити його освітню, розвиваючу і виховну мету.

Розумове виховання орієнтоване на розвиток інтелектуальних здібностей людини, зацікавлення пізнанням навколишнього світу й себе.

Принципи:

- розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, культури мислення, раціональної організації навчальної праці;
- формування культури навчальної й інтелектуальної праці;
- стимулювання інтересу до роботи з книгою й новими інформаційними технологіями;
- засвоєння системи знань (фактів, понять, термінів, законів, закономірностей, правил, алгоритмів діяльності тощо);
- формування потреби в постійному розвитку й саморозвитку;
- вироблення вміння самостійно здобувати знання;
- готовність до застосування знань і вмінь у практичній діяльності.

Отже, виховання студентів – процес творчий, зорієнтований на проблеми, пов'язані зі специфікою вищого навчального закладу, на особливості регіону. Вищі навчальні заклади освіти мають стати школою саморозвитку, самоуправління, самодисципліни, свідомої відповідальності, співробітництва і творчості викладача й студента.

2. Психологічні особливості навчання студентів

Навчання у ЗВО – складний, багатоплановий процес взаємодії педагога та студента, спрямований на оволодіння знаннями, уміннями й навичками; формування наукового світогляду; забезпечення інтелектуального розвитку особистості; оволодіння методами самостійної пізнавальної діяльності.

Головною рушійною силою процесу навчання є протиріччя між пізнавальними і практичними завданнями та наявним рівнем знань, умінь і навичок. Іншими важливими рушійними силами, що спонукають процес навчання, є такі **суперечності**:

- ✓ між зростаючими вимогами суспільства до процесу навчання і загальним станом цього процесу, який потребує постійного вдосконалення;
- ✓ між досягнутим студентами рівнем знань, і знаннями, вміннями й навичками, необхідними умінь та навичок для розв'язання поставлених перед ними нових завдань;
- ✓ між фронтальним викладом матеріалу й індивідуальним характером його засвоєння;
- ✓ між теоретичними знаннями й уміннями використовувати їх на практиці.

Поняття навчального процесу охоплює всі компоненти навчання (викладач, форми, методи й засоби навчання, які він використовує; студент, який працює під керівництвом викладача на занятті та самостійно вдома; забезпечення навчального процесу наочністю й технічними засобами), а також має чітку логічну структуру, яку складають певні компоненти.

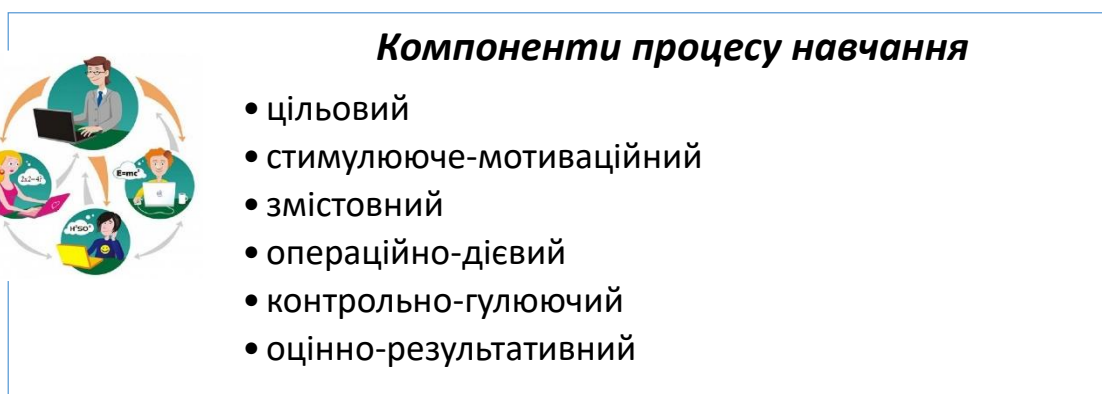

Рис. Компоненти процесу навчання

Організація навчального процесу у ЗВО пов'язана з реалізацією чотирьох основних функцій: *освітньої, виховної, розвивальної та професійної*.

Зміст **освітньої функції** полягає в забезпеченні студентів можливістю здобути наукові систематизовані знання відповідно до навчального плану, а також набути професійно важливих умінь і навичок з метою застосування їх на практиці.

Виховна функція спрямована на формування індивідуальних і професійно значущих якостей особистості майбутнього фахівця.

Розвивальна функція навчання передбачає розвиток пізнавальних психічних процесів особистості (мислення, уваги, пам'яті), волі, емоцій, навчальних інтересів, мотивів і здібностей студентів. Основний сенс цієї функції навчання полягає в тому, що студенти вчаться знаходити в навчальному матеріалі те, що впливає на їх розвиток.

Значення **професійної функції** навчального процесу у вищій виявляється в тому, що він набуває професійної спрямованості. Успішність її реалізації залежить від усвідомлення її важливості як викладачами вишу, так і студентами.

В основу навчального процесу у вищій школі покладено взаємопов'язану єдність діяльності викладача (викладання) та діяльності студента (учіння), що має на меті досягнення цілей навчання, розвиток особистості студента, його підготовку до професійної діяльності.

Учіння – складний цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, оволодіння вміннями та навичками, іншими словами – оволодіння соціальним досвідом у його узагальненому вигляді.

Процес **учіння** має свою специфіку й відбувається за такими основними етапами (Рис. 3.3.).

Викладання – це діяльність викладача, спрямована на управління навчально-пізнавальною діяльністю студента, яка виявляється в передаванні інформації, організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, наданні допомоги в разі труднощів у процесі навчання, стимулювання інтересу, самостійності й творчості студентів, оцінці їхніх навчальних досягнень.

Рис. Етапи процесу сприймання

Закономірності та принципи навчання у вищій школі

Стійку залежність між діяльністю викладача, діяльністю студента та змістом навчання відображають закономірності навчання.

У навчальному процесі виокремлюють загальні та часткові закономірності. Розглянемо загальні закономірності, що охоплюють своєю дією всю систему навчання (за Н.Є. Мойсеюк, В.В. Ягуповим):

- *закономірність цілей навчання* (залежить від рівнів і темпів розвитку суспільства, потреб і можливостей суспільства, рівня розвитку і можливостей педагогічної науки та практики);

- *закономірність стимулювання навчання* (залежить від мотивів навчання, суспільних, економічних і педагогічних стимулів);

- *закономірність змісту навчання* (залежить від суспільних потреб і цілей навчання, темпів суспільного і науково-технічного прогресу, рівня розвитку теорії та практики навчання, матеріально-технічних і економічних можливостей навчальних закладів);

- *закономірність методів навчання* (залежить від знань і навичок у застосуванні методів, мети і змісту навчання, віку суб'єктів учіння, їх здібностей, матеріально-технічного забезпечення);

- *закономірність управління навчанням* (залежить від інтенсивності зворотних зв'язків у системі навчання, обґрунтованості коригувальних впливів);

- *закономірність результату навчання* (залежить від продуктивності попереднього етапу і досягнутих на ньому результатів, характеру та обсягу матеріалу, що вивчався, організаційно-педагогічного впливу суб'єктів викладання, здібностей до учіння суб'єктів навчання та часу навчання).

Конкретні закономірності проявляються тільки в окремих компонентах системи навчання. Їх є значна кількість. Наведемо деякі з них.

До **дидактичних** (змістово-процесуальних) закономірностей відносять:

- продуктивність засвоєння заданого обсягу знань, умінь (у певних межах) зворотно пропорційна кількості матеріалу, що вивчається, чи обсягові виконуваних дій;

- продуктивність засвоєння заданого обсягу знань, умінь (у певних межах) зворотно пропорційна трудності та складності виучуваного матеріалу, дій, що формуються;

- результати навчання (у певних межах) прямо пропорційно залежать від значущості для учнів змісту навчального матеріалу, що засвоюється;

- результати навчання залежать від способів залучення учнів до навчальної діяльності;

- продуктивність засвоєння заданого обсягу знань, умінь залежить від характеру навчальної ситуації, створеної вчителем;

- навчання шляхом “роблення” в шість-сім разів продуктивніше, ніж навчання шляхом “слухання”.

До **гносеологічних** закономірностей навчання належать:

- результати навчання (у певних межах) прямо пропорційно залежать від уміння учнів учитися;

- продуктивність засвоєння знань, умінь (у певних межах) прямо пропорційна обсягові практичного їхнього застосування;
- розумовий розвиток учнів прямо пропорційний засвоєнню обсягу взаємопов'язаних знань, умінь, досвідів практичної діяльності;
- результати навчання залежать від регулярності та систематичності виконання учнями домашніх завдань;
- продуктивність засвоєння залежить від рівня проблемності навчання, інтенсивності залучення учнів у розв'язання посильних і значущих для них навчальних проблем.

До **психологічних** закономірностей навчання відносять:

- продуктивність навчання (у певних межах) прямо пропорційна інтересові учнів до навчальної діяльності;
- продуктивність навчання прямо пропорційна навчальним можливостям учнів;
- продуктивність навчання (у певних межах) прямо пропорційна рівню і стійкості уваги учнів;
- результати засвоєння конкретного навчального матеріалу залежать від здібностей учнів до конкретних знань, умінь, від індивідуальних нахилів учнів;
- продуктивність навчання залежить від рівня, сили, інтенсивності та особливостей мислення учнів;
- продуктивність навчання (у певних межах) залежить від рівня розвитку пам'яті.

До **соціологічних** закономірностей належать:

- розвиток індивіда зумовлений розвитком усіх інших індивідів, з якими і він прямо чи опосередковано спілкується;
- продуктивність навчання залежить від обсягу та інтенсивності пізнавальних контактів;
- ефективність навчання залежить від рівня “інтелектуального середовища”, інтенсивності взаємонавчання;
- ефективність навчання підвищується в умовах пізнавального напруження, зумовленого змаганням;
- престиж студента в освітньому закладі залежить від: а) позиції, яку він займає; б) ролі, яку він виконує; в) академічних успіхів і досягнень; г) індивідуальних якостей;
- ефективність навчання залежить від якості спілкування викладача зі студентами;

Організаційними закономірностями вважають:

- ефективність навчання залежить від управління; результати навчання (у певних межах) прямо пропорційні ставленню студентів до навчальної роботи, до своїх навчальних обов'язків;
- результати навчання (у певних межах) прямо пропорційні працездатності викладача;

➤ розумова стомленість призводить до гальмування органів почуття: чотири години навчальних занять знижують поріг чутливості аналізаторів більше ніж удвоє;

➤ розумова працездатність залежить від стану здоров'я, режиму розумової діяльності, пори року, дня тижня, часу доби;

➤ активність розумової діяльності здобувачів освіти залежить від розкладу навчальних занять;

➤ продуктивність навчання залежить від рівня організування педагогічної праці.

У реальному навчальному процесі описані закономірності проявляються по різному. Викладачу важливо знати й враховувати їх у професійній діяльності. Це сприятиме ефективній реалізації цілей навчання.

Сутність закономірностей навчання віддзеркалюється у **принципах навчання**, що визначають основні вимоги до змісту, організування діяльності викладача та студентів.

Принципи навчання – основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми і методи навчальної роботи відповідно до мети виховання і закономірностей процесу навчання (А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко).

Принципи навчання у вищій школі

Принцип науковості	<ul style="list-style-type: none"> ✓ використання логіки та мови науки, що вивчається ✓ відповідність змісту освіти вищої школи досягненням науки у відповідній галузі знань ✓ вивчення нової наукової інформації, систематизація її в рамках робочої програми з конкретної дисципліни ✓ формування пізнавальних інтересів у студентів, навчання їх володінню сучасними методами досліджень, стимулювати інтересу до таких видів діяльності
Принцип систематичності та послідовності	<ul style="list-style-type: none"> ✓ послідовне, з урахуванням логіки конкретної науки та мисленневих можливостей студентів, розгортання змісту знань у навчальних програмах, підручниках, посібниках ✓ дотримання систематичності й послідовності на рівні міжпредметних зв'язків; ✓ дотримання систематичного й послідовного порядку засвоєння знань, формування умінь та навичок студентів
Принцип свідомості	<ul style="list-style-type: none"> ✓ розуміння практичної цінності й потреби в знаннях для обраної професійної діяльності ✓ створення умов для самостійної діяльності студентів ✓ застосування проекції навчального матеріалу, що вивчається, на конкретну професійну діяльність студентів
Принцип активності і самостійності	<ul style="list-style-type: none"> ✓ залучення студентів на всіх етапах навчального процесу до активної навчальної праці ✓ використання активних методів і технологій навчання
Принцип наочності	<ul style="list-style-type: none"> ✓ використання переважно ілюстративних видів наочності (схеми, діаграми, карти, графіки та ін.), які сприяють розвитку логічного мислення ✓ застосування наочності як джерела знань

<p align="center">Принцип ґрунтовності</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ґрунтовне засвоєння основних знань, оволодіння вміннями й навичками, які є передумовою подальшого просування у навчальній діяльності ✓ здійснення в процесі навчання повного циклу навчально-пізнавальних дій: сприйняття, усвідомлення й розуміння, запам'ятовування, систематизація та узагальнення, застосування на практиці
<p align="center">Принцип зв'язку навчання з паратактичною діяльністю</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ внесення до навчальних планів лише тих предметів і в тому обсязі, який є справді необхідним для оволодіння спеціальністю і загальнокультурного (загальноосвітнього) розвитку студента ✓ опора в навчанні на наявний у студентів практичний досвід
<p align="center">Принцип єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ забезпечення оптимальних умов для реалізації вимог принципу єдності освіти, розвитку й виховання ✓ шанобливе ставлення до особистості студента з одночасним проявом розумної вимогливості до нього <p>використання розвивально-виховних можливостей кожного заняття</p>

Варто зауважити, що у сучасній педагогіці вищої школи розглядаються різні підходи до класифікації принципів навчання, кількість, ієрархія та формулювання яких суттєво різняться. Так, останнім часом у педагогіці виокремлюють такі принципи навчання, як: демократизації, гуманізації та гуманітаризації, диференціації навчального процесу, оптимізації освітнього процесу, нетрадиційності системи навчання. Це свідчить про те, що на обґрунтування принципів навчання впливають на лише педагогічні закономірності, а й зміни соціального, філософського, психологічного, ґносеологічного характеру, що відбуваються у системі вищої освіти.

Процес навчання складається з цільового, стимулюючо-мотиваційного, змістового, операційно-дійового, емоційно-вольового, контрольного-регулюючого, оціночно-результативного компонентів.

Цільовий компонент. Забезпечує усвідомлення педагогами і передачу учням мети викладання кожного предмета, його конкретних розділів і тем.

Стимулюючо-мотиваційний компонент. Є продовженням цільового, але тільки за усвідомлення учнями їх власного стимулу до діяльності.

Змістовий компонент. При підготовці до заняття вчителю необхідно ретельно обміркувати, яким повинен бути зміст навчального матеріалу, конкретизувати обсяг теоретичних положень.

Операційно-дійовий компонент. Охоплює всі методи та їх складові — прийоми, якими оперує кожен учитель у процесі своєї діяльності, форми організації навчання.

Емоційно-вольовий компонент. Виявляється через напруження волі учня у процесі пізнавальної діяльності. Воля, емоційні процеси інтенсифікують пізнавальну діяльність школярів.

Контрольно-регулюючий компонент. Містить методи контролю, самоконтролю і взаємоконтролю, якими користується вчитель паралельно з викладанням нового матеріалу.

Оціночно-результативний компонент. Передбачає оцінювання якості знань учнів, яке здійснюють як педагоги, так і вони самі. Воно є ефективним чинником, коли результати оцінювання є об'єктивними, послідовними, узгоджуються між собою

Неодмінною та найважливішою складовою діяльності студентів є пізнавальна діяльність.

Пізнавальна діяльність – це свідоме виявлення активності індивіда, спрямоване на пізнання навколишньої дійсності, що здійснюється упродовж усього життя, у всіх видах діяльності і соціальних взаємостосунків, містить у своїй структурі мотиваційно-вольовий, процесуально-операційний і результативний компоненти та здійснюється за допомогою пізнавальних актів розуміння та рефлексії.

Успішність і ефективність пізнавальної діяльності залежать від важливого соціально-психологічного чинника – мотиву навчання.

Мотив – це внутрішня спонукальна сила, що забезпечує інтерес особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумові зусилля. У ролі мотивів можуть виступати різноманітні потреби (фізичні, психічні, соціальні), а також інтереси, захоплення, схильності, емоції, установки, ідеали.

Класифікація мотивів навчання:

1. Мотиви, закладені в самій навчальній діяльності, пов'язані з її прямим продуктом (пізнавальні мотиви):

а) *мотивація змістом* – мотиви, пов'язані зі змістом навчання (учня спонукає вчитися прагнення пізнавати нові факти, опановувати знання, способами дій, проникати в суть явищ);

б) *мотивація процесом* – мотиви, пов'язані з процесом навчання (учня спонукає вчитися прагнення проявляти інтелектуальну активність, думати і міркувати на занятті, долати перешкоди в процесі пізнання, в процесі вирішення складних завдань, захоплює сам процес вирішення, а не тільки отримані результати).

2. Мотиви, пов'язані з непрямим продуктом навчання, його результатом, з тим, що лежить поза самої навчальної діяльності (соціальні мотиви):

а) *широкі соціальні мотиви:*

- мотиви обов'язку і відповідальності перед суспільством, колективом студентів, викладачем тощо;

- мотиви самовизначення (розуміння значення знань для майбутнього, бажання підготуватися до майбутньої роботи) і самовдосконалення (отримати розвиток в результаті вчення);

б) *вузькоособисті мотиви.*

- прагнення отримати хороші оцінки і схвалення з боку викладачів, батьків, одногрупників (таку мотивацію називають мотивацією благополуччя);

- бажання бути в числі перших студентів, бути кращим, зайняти гідне місце серед товаришів («престижна мотивація»);

- негативні мотиви – прагнення уникнути неприємностей, які можуть виникнути з боку викладачів, батьків, одногрупників (мотивація уникнення неприємностей).

Навчальну діяльність студентів спонукає комплекс мотивів, у якому можуть домінувати внутрішні мотиви, пов'язані з її змістом і виконанням, або широкі соціальні мотиви, пов'язані з потребою зайняти певну позицію у системі суспільних відносин. З віком потреби і мотиви та їх структура зазнають відповідних змін

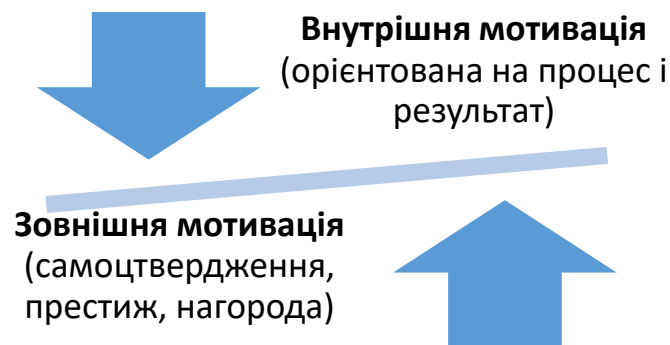

Рис. Структура навчальної мотивації студентів

3. Вимоги до фахівця з вищою освітою і особливості розвитку особистості студента

Заклад вищої освіти служить не тільки для передачі спеціальних знань, скільки для розвитку і відтворення особливого культурного шару, найважливішим елементом якого і є сам фахівець. Його як представника певної культури характеризує не тільки специфічний набір знань і умінь, а й певний світогляд, життєві установки і цінності, особливості професійної поведінки тощо. Тому фахівець не тільки передає студенту знання і професійні вміння, а залучає його до певної культури, і щоб ця культура розвивалася і відтворювалася, необхідні живі люди, живе людське спілкування.

Виховувати значній мірі означає будувати систему взаємовідносин між людьми. У сучасній педагогіці починає переважати підхід до виховання не як до цілеспрямованого формування особистості відповідно до обраного ідеалу, а як до створення умов для саморозвитку особистості.

Найголовніший прийом виховання – це прийняття людини такою, якою вона є, без прямих оцінок і настанов. Тільки в цьому випадку буде зберігатися у вихователя контакт з вихованцем, що є єдиною умовою плідної взаємодії обох учасників виховного процесу.

Головне завдання вихователя – розкрити перед вихованцем широке поле виборів, яке часто не відкривається самим студентом через його обмежений життєвий досвід, брак знань тощо.

Ще одна принципова вимога до організації процесу виховання полягає в незмінно шанобливому ставленні до особистості вихованця як до повноцінного і рівноправного партнера в будь-якій спільній діяльності. Ідея рівності, партнерства і взаємної поваги один до одного лежить в основі так званої педагогіки співробітництва, принципи якої абсолютно незаперечні у вищій школі. Найбільший навчальний і виховний ефект досягається в таких ситуаціях, коли викладач та студент разом вирішують завдання, знаходять відповіді на запитання. В цьому випадку феномен партнерства і співробітництва виражений максимально.

Інша найважливіша задача виховання – допомога вихованцю у виробленні індивідуального стилю життя, індивідуального стилю діяльності та спілкування. Для вирішення такого завдання викладачеві необхідно володіти деякими навичками та методиками психодіагностики, а також озброїти студентів прийомами самопізнання. Найважливіше значення має знання психологічних і психофізіологічних особливостей студентів, які визначаються їх соціальним статусом, віком і характером основної діяльності.

Виховання – це процес цілеспрямованої, систематичної, організованої і планоїрної взаємодії вихователя і вихованця, під час якого відбувається вплив на свідомість, підсвідомість, пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сфери вихованця з метою формування у нього наукового світогляду, високих моральних, громадських і професійних рис для формування його особистості.

Педагогічна категорія «виховання» вживається у педагогічній науці в чотирьох значеннях:

– у **широкому соціальному** – це виховний вплив на людину всього суспільства і всієї дійсності, який має не лише позитивну спрямованість. Дійсність містить конфлікти і протиріччя; тут особистість набуває не тільки позитивного соціального досвіду, але і негативного;

– у **широкому педагогічному** – це виховна діяльність різних освітньо-виховних систем, які керуються педагогічними теоріями;

– у **вузькому педагогічному** – це цілеспрямована виховна діяльність педагога з метою досягнення певних виховних цілей;

– у **гранично вузькому** – це розв'язання педагогом конкретної індивідуальної проблеми виховання або перевиховання.

Виховання як педагогічна категорія має такі суттєві ознаки:

- цілеспрямованість, яка передбачає наявність певного взірця, соціально-культурного ідеалу;
- відповідність процесу виховання певним соціально-культурним цінностям;
- наявність певної системи організованих виховних впливів;
- гуманність, яка передбачає орієнтацію у вихованні на загальнолюдські цінності;
- цілісність, неперервність і тривалість, тобто виховання має зачіпати всі сфери психіки людини, творчо формувати і всебічно розвивати їх протягом всього життя.

Для реалізації цих ознак виховання має бути комплексним, планомірним і організованим.

Проблема виховання майбутніх фахівців із вищою освітою набуває зараз особливої актуальності. Річ у тім, що технічний прогрес автоматично не веде до духовного прогресу. Сьогодні метою суспільства (а тому і всіх ланок освіти) повинно стати духовне вдосконалення людини задля переходу людства на новий виток еволюційного розвитку: від людини розумної до людини духовної. У зв'язку з цим підвищується значущість виховання молодого покоління. Проте зараз у всіх ланках освіти існує невиправдана автономність навчання і виховання. Завдання сьогодення – змінити національно-світоглядну місію школи – від школи знання і наукової поінформованості до школи культури і духовності. Вища школа як храм науки повинна бути і храмом високої культури. Майбутній фахівець із вищою освітою повинен опанувати як систему професійних знань, умінь і навичок, так і набути високу культуру, стати представником передової частини суспільства – еліти. Він повинен бути інтелектуалом, тобто не тільки «знаючим, розуміючим», але й з високою культурою поведінки. Реалізувати це завдання можливо лише за умови єдності трьох складових освіти – навчання, розвитку і виховання. Проте є деяка різниця в ролі навчання і виховання в становленні особистості фахівця:

- навчання діє на індивідуально-виконавчий зміст діяльності, формує знання, уміння і навички. виховання ж формує ставлення, смисли діяльності. якщо ж навчання не спирається на смисли діяльності, які повинні бути сформовані вихованням, то воно малоефективне в становленні особистості.

- для навчання певним чином притаманні примуси. наприклад, якщо отримаєш «незадовільно», не буде стипендії або не одержиш диплом. діє навіть суперництво («я ж не гірший за інших»). у вихованні ж повинні діяти й діють дещо інші психологічні механізми. наприклад, вивчити тему (щоб одержати позитивну оцінку) – не обов'язково означає любити цей предмет; не порушувати дисципліну (бо можуть покарати) – не є проявом поваги до викладача як людини.

У діяльності викладача навчання і виховання нероздільні (Г. С. Костюк). Тому навчання, освіта – це основний, хоч і не єдиний шлях виховання. Виникає питання: як поєднати навчання і виховання в цілісному процесі становлення особистості фахівця? Завдання виховання завжди включає в себе завдання організації спеціальної провідної діяльності, яка слугує виховній меті. У студентському віці – це навчально-професійна діяльність, яка включає в себе взаємодію трьох взаємопов'язаних блоків:

- операційно-дійовий блок – це система цілей, дій і операцій, які формують професійні знання, уміння і навички.
- блок потреб, мотивів і інтересів – це двигун діяльності, спонукальна сила, яка надає діяльності енергії.
- блок міжособистісного та ділового педагогічного спілкування викладача і студентів.

Зміни, що відбуваються в одному з блоків, викликають зміни в інших. Вони можуть бути конструктивними або деструктивними. Навчально-професійна діяльність – нова для студентів. Щоб вона виконувала провідну роль і у вихованні особистості, потрібно знайти предмет, який би відповідав особистісним потребам, або треба виховувати нові потреби, які здатні породжувати мотиви майбутньої професійної діяльності. «Завдання не лише передавати знання, але й вигострювати совість (а це результат виховання). Совість – це орган сенсу життя і діяльності особистості» (В. Франкл). Виховання в широкому значенні слова – сукупність впливів, що забезпечують передачу соціокультурного досвіду – моральних норм і цінностей. На сучасному етапі вищої освіти виховання, у широкому розумінні, розглядається у двох аспектах: виховання творчої особистості майбутнього фахівця (педагога, медика, інженера та ін.) і виховання високоморальної, толерантної особистості з високими громадянськими якостями. Вимоги соціуму до освіченої людини як особистості визначаються історичним його розвитком.